

**Návrhový a evidenční list nemateriálního statku tradiční lidové kultury
k zápisu do Seznamu nemateriálních statků
tradiční lidové kultury České republiky**

A. Předkladatel návrhu
Název instituce: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou Adresa: U Muzea 398/4, 466 01 Jablonec nad Nisou Jméno kontaktní osoby: Ing. Milada Valečková Telefon: + 420 483 369 010 E-mail: milada.valeckova@msb-jablonec.cz
B. Identifikace navrhovaného statku
1. Název statku navrhovaného do seznamu.
Maximálně 200 znaků. Ruční výroba českého skla
2. Zařazení statku do oblasti tradiční lidové kultury.
<i>a) Do jaké oblasti tradiční lidové kultury statek náleží (podrobnější klasifikace viz poznámka pod čarou ¹)? Uveďte všechny oblasti, do kterých navrhovaný statek patří:</i>
☐ Slovesný folklor ☐ Hudební folklor ☐ Taneční folklor ☐ Lidová religiozita ve vazbě na církevní rok ☐ Lidová religiozita bez vazby na církevní rok ☐ Lidová religiozita v souvislosti s projevy materiální kultury ☐ Kalendářní obyčeje a obřady ☐ Obyčeje a obřady rodinného cyklu ☐ Obyčeje, obřady, slavnosti sociálních a socioprofesionálních skupin ☒ Tradiční technika rukodělné výroby, tradiční technologický postup ☐ Tradiční lidové vědomosti a zkušenosti týkající se přírody a vesmíru ☐ Jiné: Vložit text

¹ Viz <http://www.lidovakultura.cz/wp-content/uploads/2017/11/Lidov%C3%A1-kultura-nemateri%C3%A1ln%C3%AD-nehmotn%C3%A1.pdf> nebo také publikace BLAHŮŠEK, Jan. *Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České republice*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006.

b) Definuňte statek z hlediska této kategorizace.

Maximálně 500 slov.

Ruční výroba skla zahrnuje řadu řemeslných postupů a specifických technik využívaných v celém výrobním procesu, které jsou závislé na zručnosti výrobce a účelu výrobku. V Čechách sahá její tradice až do 13. století a dosud kontinuálně pokračuje, byť v minulosti docházelo k přesouvání těžišť mezi jednotlivými regiony, podle podmínek pro existenci skláren (zejména dostatek dřeva na otop pecí). Ruční výroba skla se v posledních letech již trvale provozuje zejména na severu Čech, jednotlivé výroby a techniky jsou ale stále zastoupeny i v dalších krajích. Ruční technologií se zhotovuje užitkové sklo (stolní, domácké, dekorativní, luxusní, umělecké), osvětlovadla i skleněná bižuterie. Jedná se jak o práci sklářských mistrů přímo ve sklárně (foukání skla a tzv. hutní techniky, ruční lisování skla), tak v dalších rafinačních provozech (broušení, rytí, malování - tzv. studené techniky). V případě bižuterie jde o ruční tažení skleněných polotovarů a jejich ruční zpracovávání mačkáním (lisováním), foukáním či vinutím. Řada technologických postupů je unikátní a přímo navazuje na postupy zavedené do praxe nejpozději v první polovině 20. století. Pozoruhodná a ojedinělá je též jejich četnost a vzájemná provázanost umožňující výrobní pestrost.

3. Stručný popis současné podoby statku.

Popište statek tak, aby si jej dokázal představit i člověk, který se s ním nikdy nesetkal. Zaměřte se na jeho současnou podobu a funkci, užití technologie, materiály apod.

Maximálně 500 slov.

Ruční výroba skla spočívá v individuálním tvarování a dekorování z volné ruky nebo za použití jednoduchých nástrojů a strojů. Zhotovují se tak předměty, které vyžadují schopnosti a znalosti specializovaného řemeslníka a nelze je vyrábět automaticky. Jde o předměty individuálního charakteru, umělecké artefakty nebo malosériovou výrobu. Technologické postupy jsou i dnes principiálně shodné s těmi, které se etablovaly v minulých staletích. Jedná se zejména o tyto techniky:

1) ruční foukání - sklář nabírá sklářskou píšťalou žhavou sklovinu z pánví, tvarují ji foukáním a dalšími technikami. Výsledkem jsou četné druhy stolního, nápojového, dekorativního, luxusního a uměleckého skla.

2) ruční tažení tyčí - dnes se používá již jen pro výrobu kombinovaných tyčí. Vyžaduje souhru dvou sklářů, kteří hroudu nabrané skloviny o váze několika desítek kg vytáhnou v hale do podoby tyče pro následné mačkání bižuterních kamenů nebo knoflíků. Tato technologie je již zachována jen v závodě Preciosa Ornela v Desné.

3) mačkání - je typickou domácí výrobou. Mačkář nahřeje konec tyče ve speciální pícce a pomocí kleští s tzv. kaplíky (tvarovací konce-formičky) vylisuje požadovaný tvar, současně může propíchnout díru.

4) broušení, rytí - provádí specializovaný brusič s pomocí stroje opatřeného brusným kotoučem. Rytí je jemným typem broušení, kdy se do povrchu skla kolečkem vybrušují obrazové dekory (portréty, nápisy, přírodní motivy apod.). Obě řemesla jsou mimořádně náročná na zručnost a často i fyzicky. Čeští brusiči a rytci mají vynikající jméno.

5) ruční malování - je dnes zejména součástí velkých podniků, nicméně stále existuje několik domácích malířů, kteří jsou schopni vytvářet malby podle starých vzorů.

6) vinutí - navíjením proužku z roztavené skleněné „lampové“ tyčinky na drát vznikají vinuté perly nebo knoflíky, každá je originál! Dodnes se jedná o velmi rozšířenou individuální domácí techniku

rozprostřenou téměř na území celé České republiky.
7) výroba figurek – je závislá na invenci tvůrce a jeho manuální zručnosti. Zhotovují se tažením (formování skloviny z tzv. lampové tyčinky nad kahanem do požadovaného tvaru), foukáním (z trubiček a trubic nad speciálním kahanem, výsledkem jsou duté tvary zvířátek, lidských postav apod.) nebo hutním zpracováním, kdy sklář nataví čiré tyče, obaluje je v drceném barevném skle a následně „spéká“ ve speciální pícce.
8) vánoční ozdoby - sklář nad kahanem vyfoukne ze skleněné trubice požadovaný tvar (nejčastěji koule, ale také olivy, špičky aj.), případně se sklovina fouká do tvarovacích formiček, aby se získaly složitější tvary. Následně se dekorují. (Speciálním druhem jsou vánoční ozdoby ze skleněných foukaných perliček, jejichž výroba byla v roce 2020 zapsána na seznam nehmotného dědictví UNESCO).
9) výroba skleněné bižuterie - značný podíl ruční práce a nároky na invenci řemeslníka vyžadují veškeré ruční techniky kompletace skleněné bižuterie - pasírování, pájení apod. Pozn.: Uvedený výčet nelze považovat za kompletní, ale o představení širokého spektra nejčastěji zastoupených technik a technologií, z nichž řada má svá další specifika.
4. Časové zařazení statku.
<i>Stručně popište historický vývoj statku a jeho proměny v čase až do současné podoby.</i>
Maximálně 250 slov. V českých zemích můžeme hovořit o nepřetržité tradici ruční výroby skla od 13. století. Je též oblastí, kde na konci 17. století vzniklo křišťálové sklo, které se stalo celosvětovým fenoménem, stejně jako skleněná bižuterie. Exkluzivní postavení ručního českého skla v mezinárodním kontextu v průběhu 18. a 19. století posílila řada technologických inovací, novinek a zdokonalení: dvojstěnné sklo, rubínová a žlutá lazura, lithyalin, listry a irizy, jablonecké broušené perle a skleněné knoflíky, železnobrodské skleněné figurky, bohatý brus, včetně slavného dekoru PK 500, skleněná tavená plastika. Přes neustálý tlak na mechanizaci a automatizaci, zejména od počátku 20. století, zůstala ruční výroba důležitou součástí českého sklářství. Zatímco v rámci EU dnes tvoří podíl užitkového skla (ručního i automatického) na celkovém objemu výroby skla dlouhodobě kolem 5 %, v ČR je to 10 %. Ruční výrobě skla se přitom věnuje několik stovek právních subjektů (viz odborná databáze spravovaná státem zřizovaným Muzeem skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou: www.czechglasscompetence.cz).
5. Periodicita projevu statku.
<i>Některé statky se vyskytují nebo jsou praktikovány celoročně (např. tradiční rukodělná výroba), zatímco jiné se objevují jen v určitém období nebo termínu, případně jednou za několik let (obřady, slavnosti apod.). Uveďte, jak často a v jakém období/termínu se statek praktikuje.</i>
Maximálně 250 slov. Ruční výroba skla se provozuje celoročně. Vzhledem k charakteru výroby, probíhající v interiérech skláren a dalších specializovaných provozů, není nijak závislá na ročních obdobích, nepřízni počasí apod.
6. Zeměpisná lokalizace výskytu statku.
<i>Charakterizujte konkrétně území, na kterém se statek vyskytuje (např. obec, okres, kraj, etnografická oblast apod.). Pokud se statek vyskytuje na území více států, uveďte, o které státy se jedná.</i>

Maximálně 250 slov.

Ruční výroba českého skla je rozprostřena po celém území České republiky (viz czechglasscompetence.cz). Existují však regiony, kde je zastoupena četněji. Je to zejména Liberecký kraj, kde je koncentrována většina drobných řemeslných výrobců, ale též velkovýroba, včetně sklářských polotovarů nezbytných pro rozvinutý bižuterní průmysl. Tato skutečnost je dána historicky, protože ze severních Čech se v průběhu 18. století stalo výrobně-obchodní centrum s českým ručním užitkovým sklem, osvětlovadly a bižuterií. I dnes zde sídlí většina výrobců od sklářských hutí po rafinační provozy. Existence skláren je doložena historicky i v současnosti také na Vysočině (Karlov, Škrdlovice, Žďár nad Sázavou, Světlá nad Sázavou). Významná byla historicky též oblast Šumavy (Jihočeský a Plzeňský kraj), která je dnes však již marginální. Tradiční a mezinárodně známí výrobci českého ručního skla působí v Karlovarském (MOSER), Středočeském (Nižbor) a Zlínském kraji (Strání-Květná). Téměř zcela zanikla sklářská výroba v oblasti Šumavy (Jihočeský a Plzeňský kraj). V Orlických horách (Královehradecký a Pardubický kraj) a v oblasti Krušnohoří (Ústecký kraj) ruční sklárny zcela vymizely, zachováni jsou jen drobní řemeslníci zhotovující např. drobné vitráže (technikou Tiffany) nebo ozdobné předměty ze skla (figurky, šperky apod.).

7. Nositelé statku.

Kdo jsou nositelé statku? Pokud existují zvláštní kategorie nositelů, jaké mají úlohy? (Například u tradiční rukodělné výroby, která má více fází, to mohou být různé profese, jež se podílejí na výsledném produktu, a také uživatelé těchto produktů; u tradičních koledních obchůzek se může jednat např. o zhotovitele masek, samotné obchůzkáře, jejich rodiny, které připravují zázemí, obyvatele obce, k nimž obchůzka zavítá apod.).

Maximálně 500 slov.

Přetrvávající mimořádný rozsah ruční výroby skla, spočívající v praktickém využívání četných tradičních technologických postupů, odlišuje české sklářství od celosvětové konkurence, a je nejen jeho charakteristickým poznávacím znakem, ale i dlouhodobou výhodou. Nositeli statku jsou samostatně podnikající specializovaní řemeslníci i právní subjekty, které je zaměstnávají. Výčet profesí je pestrý. V případě užitkového skla a osvětlovadel se jedná o sklářské mistry-foukače, brusiče, rytce a malíře a specializované výrobce hutních figurek (užitkové sklo), v případě skleněné bižuterie skláře zhotovující skleněné tyče tažením, mačkáře (pomocí mačkadel ze skleněných tyčí tvarují zejména bižuterní kameny, perle a knoflíky), lampáře (nad kahanem navíjejí ze skleněných tyčinek hlavně figurky, bižuterní kameny a perle), foukače nad lampou (nad kahanem foukají většinou skleněné figurky a vánoční ozdoby) a výrobce pletených a šitých galanterních a dalších výrobků ze skleněných perliček. Všechny zmíněné profese v praxi využívají specifické know how vycházející z tradičních výrobních technologií charakteristických pro české ruční sklo. Celkem jich je několik set, zejména v některých profesích se však jejich počet rychle snižuje a hrozí zánik této dovednosti. Výrobci jsou sdruženi v několika různorodých profesních a zájmových organizacích (Asociace sklářského a keramického průmyslu, Česká sklářská společnost, Svaz výrobců skla a bižuterie), řada mimořádných (jedinečných například svým výtvarným přístupem) řemeslníků však není v žádném uskupení začleněna.

Nositelé statku, kteří poskytli svůj souhlas se zápisem do Seznamu a jsou uvedeni jako zástupci společenství sklářů, byli vybráni podle následujících kritérií:
a) tradice a jedinečnost techniky v národním či mezinárodním měřítku,

b) míra ohrožení zachování techniky,
c) udělená ocenění vybraným zástupcům (např. živnostník roku, nositel značek např. regionální produkt, nositel tradice lidového řemesla, nositel tradiční rukodělné výroby apod.),
d) ochota podílet se na záchovných opatřeních,
e) zastoupení maximálního počtu nositelů prostřednictvím svazů a institucí.
Díky těmto kritériím jsou vybrané subjekty a osobnosti považovány mezi ostatními nositeli za přirozené autority (podrobněji viz kap. E7).

7. a Zástupci společenství nositelů nebo jejich sdružení.

Uveďte kontakty na zástupce nositelů statku nebo na jejich sdružení, spolky, cechy, výbory či jiné nevládní organizace. Můžete zde uvést více kontaktů.

Jméno/Název organizace: Asociace sklářského a keramického průmyslu ČR

Jméno kontaktní osoby a její funkce: Ing. Petr Mazzolini

Adresa: Dělnická 12, 170 00 Praha 7

Telefon: +420 271 745 888

E-mail: info@askpcr.cz

Jiné důležité informace (nepovinné): dále - viz příloha č. 1

C. Opatření pro uchování, ochranu a propagaci statku

1. Objektivní faktory ohrožující existenci a životaschopnost statku, pokud existují.

Co nejkonkrétněji popište faktory, které mohou mít negativní vliv na současnou podobu, životaschopnost a mezigenerační předávání statku.

Maximálně 500 slov.

Ohrožení vybraných technik ruční výroby skla v ČR je způsobeno těmito vlivy:
a) nedostatek specializovaných řemeslníků a zájemců o obory,
b) nízká konkurenceschopnost, tedy ekonomická udržitelnost stávajících nositelů - ručním způsobem se vyrábějí předměty s vyšší esteticko-užitnou hodnotou, jsou tedy cenově výrazně dražší, nežli výrobky zhotovené automaticky. Náklady na ruční výrobu musí zohledňovat jak mzdu specializovaného řemeslníka, tak výrobu v omezených sériích nebo dokonce autorských originálech. Vzhledem k unikátnímu systému bezplatného navazujícího sklářského učňovského, středního a vysokoškolského oborového vzdělávání v České republice riziko životaschopnosti a narušení mezigeneračního předávání statku nespočívá v nedostatku příležitostí k přenosu specifických technologických znalostí, ale v tom, bude-li vůbec komu toto know-how předávat. Atraktivitu specializovaných sklářských řemesel totiž dlouhodobě snižuje obecně průměrné finanční ohodnocení, které neodpovídá jeho náročnosti, přestože prodejní ceny ručně zhotoveného zboží jsou nadprůměrné. V dlouhodobějším horizontu je proto otázkou, v jakém objemu, případně zda vůbec zůstane ruční výroba skla v České republice zachována, budeme-li ji vnímat pouze jako ekonomickou entitu a nikoliv důležitou součást našeho národního kulturního dědictví. V poslední době některé ruční sklárny ukončily svou činnost - např. Škrdlovice (Vysočina), Karolinka (Zlínský kraj). Pozn.: ruční výroba v této sklárně byla zastavena již před několika lety, do roku 2020 se uchovala už jen technika zdobení tzv. pantografem, která však byla v roce 2020 přesunuta do mateřského závodu v Novém Boru), v ohrožení je též další zachování výroby v Květné-Strání (Zlínský kraj). S existenčními problémy bojují několik let ruční sklárna Rückl v Nižboru (Střední Čechy) a dokonce

i MOSER (Karlovarský kraj) a některé další.

c) omezené distribuční a prodejní možnosti - značná část řemeslníků své výrobky nedostává do běžné obchodní distribuce, ale pouze do specializovaných obchodů zaměřených na lidovou tvorbu, řemesla či regionální produkty nebo svou tvorbu uskutečňuje formou přímého prodeje spojeného s ukázkou výroby, zejména na specializovaných trzích a řemeslných akcích. Jejich množství je však značně omezené. Rok 2020, kdy byla většina obdobných eventů z důvodu pandemie koronaviru zrušena a většina specializovaných obchodů dlouhodobě uzavřena, ukázal, jak je tento způsob distribuce značně rizikový.

d) zbytnost výrobků - jelikož produkty ruční výroby skla lze z velké části zařadit mezi „zbytné“, jejich odbyt, a tedy i zachování řemesla, jsou silně závislé na aktuální ekonomické situaci a koupěschopnosti zájemců.

2. Realizovaná a existující záchovná opatření.

Jaká záchovná opatření byla dosud realizována na úrovni nositelů, nevládních organizací, místní a krajské samosprávy, státní správy a odborných institucí? (Např. opatření, která napomohla aktivnímu předávání a posílení životaschopnosti statku, či byla zaměřena na jeho identifikaci, dokumentaci, výzkum, podporu, ochranu, zachování, propagaci a vzdělávání, případně revitalizaci)

Maximálně 500 slov.

Česká republika disponuje unikátním systémem bezplatného sklářského školství, od učňovského přes střední až po vysokoškolské vzdělávání. Tato edukativní základna je důležitým předpokladem pro uchování a předávání tradičních technologických znalostí a postupů. Kromě Libereckého kraje se odborné sklářské školy různých stupňů nacházejí v Kraji Vysočina ve Zlínském kraji (nezahrnujeme školu v Teplicích zaměřenou na automatické, tabulové sklo). Při odborných školách Libereckého kraje jsou dokončována (někde jsou již v provozu) specializovaná vzdělávací centra. Sklářská škola v Kamenickém Šenově realizuje ve spolupráci s německým partnerem projekt „Škola a sklo – inkubátor na cestě do života“ - jeho realizací vznikne společný přeshraniční Inkubátor talentů, odzkoušený inovační dvoujazyčný výukový program, včetně výukových materiálů, který mohou převzít další školy.

Vlastní podpora samostatných specializovaných řemeslníků a firem, které takové řemeslníky zaměstnávají, probíhá zejména prostřednictvím projektů v oblasti cestovního ruchu, propagací tradičních řemesel a výrobků, a to zejména na regionálních úrovních. V Libereckém kraji existuje projekt Křišťálové údolí (Crystal Valley), zaštitěný Agenturou regionálního rozvoje, v Kraji Vysočina v roce 2020 proběhl Rok skla. Ve většině tradičních sklářských oblastí, byť již zaniklých, existují sklářské naučné stezky, speciální expozice muzeí. Specializované sklářské kurzy nabízí např. Cesty skla o.p.s. v Sázavě. Téměř všechny kraje propagují sklářské řemeslníky či výrobky skrze značku tradičních regionálních produktů. Řada dalších samospráv, institucí i spolků v celé ČR pořádá (často s podporou ústředních orgánů státní správy MPO, MMR, MK, ... a jejich organizací) specializované akce zaměřené na propagaci a rozvoj řemesel. Tento typ akcí zacílených primárně na propagaci, posílení turistického ruchu a maloprodeje se koná často také formou výstav, komentovaných prohlídek, konferencí, přednáškových cyklů apod. Důležitost ruční výroby českého skla pravidelně připomínají též četné muzejní instituce, zejména sklářská muzea v čele s Muzeem skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, jehož specifickým projektem je navíc Kulturně-kompetenční centrum pro české sklo a bižuterii zřízené v roce 2017. Smyslem a cílem centra je poskytovat v rámci veřejné služby

ucelené informace o skle a bižuterii všem skupinám zájemců, tedy nejen odborníkům, ale i návštěvníkům a turistům. Obsahuje profily zhruba tří set českých sklářských a bižuterních firem, dvou set výtvarníků a designérů, seznam stálých muzejních a galerijních expozic, zaniklých historických skláren i aktuální nabídku exkurzí do sklářských provozů a další turistické cíle. Důležitost znalosti sklářského řemesla připomínají též rozličné tvůrčí soutěže vyhlašované zejména pro studenty sklářských škol, např. Master of Crystal (vyhlašovaná společností Preciosa) nebo Cena Ludwiga Mosera (vyhlašovaná firmou MOSER). Místem předávání zkušeností jsou také odborná symposia, např. brusičů (každoročně, Světlá nad Sázavou) nebo rytců (1x za 3 roky, Kamenický Šenov, mezinárodní zastoupení) aj. Zájemci z řad veřejnosti dnes mohou v České republice také přímo navštívit řadu skláren a dalších sklářských nebo bižuterních provozů a na vlastní oči se seznámit s principy ruční výroby skla. Jejich zážitek je spojen s edukací a popularizací specifických výrobních postupů, a pomáhá tak ke zvyšování obecného povědomí o výjimečnosti ruční výroby českého skla.

3. Návrh záchovných opatření na eliminaci ohrožení, degradace či zániku statku, pokud taková rizika existují.

Záchovná opatření by měla v první řadě reagovat na rizika identifikovaná v bodě C.1, lze však uvést také další opatření, která posílí životaschopnost a předávání statku, vzdělávání a jeho vhodnou propagaci, a to i v případě, že ohrožující faktory neexistují.

U jednotlivých opatření uveďte jejich stručný popis, dobu plánované realizace, kdo za ně bude odpovídat, případně zdroj financování, a to s ohledem na udržitelný rozvoj statku. Uvádějte konkrétní závazky, nikoliv neurčité prohlášení či úvahy. Informace o realizaci navržených opatření budou předmětem periodické zprávy o stavu statku.

Maximálně 1000 slov.

- 1) zachovat síť odborných sklářských škol všech stupňů, od učňovských oborů po vysokoškolské ateliéry. Dobudovat centrum odborného vzdělávání při Střední škole řemesel a služeb v Jablonci n. N., realizovat projekt „Inkubátor talentů“ při Střední průmyslové škole sklářské v Kamenickém Šenově. Odpovědnost, včetně financování, zde leží na zřizovatelích škol, kterými jsou krajské samosprávy (střední a učňovské školy) a stát (vysoké školy).
- 2) vytvářet příležitosti pro předávání znalostí a zručnosti dalším generacím - formou edukačních projektů pro školní děti, předváděním na specializovaných akcích apod. (s cílem, aby se z diváků stali nejen obdivovatelé, ale i zákazníci a v případě školní mládeže zájemci o vzdělání v oboru), pořádáním kurzů jednotlivých technik apod. Uvedené opatření budou realizovat zejména samosprávy, školy, specializovaná muzea a další oborové instituce.
- 3) vytvářet příležitosti k lepšímu odbytu výrobků - pořádáním řemeslných trhů, prodejních veletrhů, výstav apod. Pokud se bude sklo prodávat, nebude mít nouzi o specializované řemeslníky. Realizátorem jsou opět samosprávy, pořadatelé obdobných akcí budou také profesní sdružení, spolky, kulturní instituce na všech úrovních, ale i soukromé entity.
- 4) podporovat účast českých sklářů na výstavách a veletrzích v zahraničí. Opatření budou naplňovat orgány státní správy a jejich organizace - MPO, MK, MMR, Česká centra, CzechTrade, CzechInvest, CzechTourism, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, Uměleckoprůmyslové museum Praha, aj., ve spolupráci s nositeli a profesními sdruženími.
- 5) propagovat tradici a úroveň českého ručního sklářství, např. udělováním titulů nositelům tradičních řemesel, podporou akcí dle předchozích bodů, tvorbou výstav a speciálních projektů

(například Víkendy Křišťálového údolí), publikační činností apod. Tady jsou garantem zejména MK, odbor regionální a národnostní kultury, specializovaná muzea (zejména státní Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, Uměleckoprůmyslové museum, ostatní sklářská muzea), aj. 6) vytvářet propagační materiály zaměřené na ruční sklářství, vydávat katalogy podle řemeslníků, jednotlivých technik, včetně jejich popisu, možností návštěv, apod. 7) ve spolupráci s informačními centry připravovat produkty zaměřené na turisty - nové sklářské stezky, nabídky exkurzí apod. Garantem budou místní samosprávy, muzea, CzechTourism a MMR. 8) pořádat akce pro srovnávání a předávání zkušeností mezi samotnými řemeslníky - např. oborové soutěže, odborná symposia apod. Opatření budou naplňovat samotní nositelé - firmy, profesní sdružení apod.

Všechna uvedená opatření je nutno realizovat trvale, průběžně, většinou ve vzájemné spolupráci a koordinaci uvedených garantů. Garanti, včetně dotčených krajů byli o návrhu záchovných opatření informováni a svým souhlasem s nominací (viz jejich vyjádření, která jsou přílohou Návrhu) vyjádřili svou připravenost se na nich podílet, v případě krajů i prostřednictvím odborných škol, jež zřizují. Propagační materiály budou připravovat jak garanti samostatně (kraje a jejich destinační společnosti, Křišťálové údolí, jednotliví výrobci, ...), tak ve spolupráci s Muzeem skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Monitoring zajistí Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou prostřednictvím Kulturněkompetenčního centra pro české sklo a bižuterii.

3.a Kompetentní subjekty odpovědné za realizaci záchovných opatření.

Uveďte kontakty na instituce, organizace či jednotlivce, kteří budou odpovídat za realizaci záchovných opatření.

Jméno/Název organizace: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou

Jméno kontaktní osoby: Ing. Milada Valečková

Adresa: U Muzea 398/4, 466 01 Jablonec nad Nisou

Telefon: +420 483 369 010

E-mail: milada.valeckova@msb-jablonec.cz

Jiné důležité informace (nepovinné): státní příspěvková organizace zřízená Ministerstvem kultury ČR, od roku 2017 také nositel projektu „Kulturněkompetenční centrum pro české sklo a bižuterii“ (www.czechglasscompetence.cz) v rámci podpory kulturněkreativních průmyslů.

4. Zapojení nositelů statku do záchovných opatření.

Podíl nositelů statku na jeho uchování a předávání dalším generacím je naprosto klíčový. Záchovná opatření by proto měla vycházet z jejich potřeb a plně je respektovat. Jak byli nositelé statku zapojeni do plánování záchranných opatření a jakým způsobem se budou podílet na jejich realizaci? Uveďte co nejkonkrétnější informace.

Záchovná opatření vyplývají z úzkého kontaktu s nositeli a byla formulována na základě vzájemných diskuzí. Ty proběhly zejména během pravidelných (každoročních) diskuzních setkání Sklářské svítání, které pořádá Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, a během setkávání na jednáních profesních asociací a svazů, na specializovaných veletrzích, výstavách a dalších sklářských akcích. Pro nositele je realizace záchovných opatření nezbytnou podmínkou pro zachování jejich vlastní existence i jednotlivých řemeslných technik. Bez zachování funkčního systému odborného školství nebudou mít komu své řemeslo předávat, bez realizace předváděcích a prodejních akcí nebudou tato řemesla ekonomicky udržitelná. Propagace a prezentace je nezbytná pro zajištění zájemců o studium na sklářských školách, ale i pro zvyšování povědomí o mimořádnosti českého ručního

sklářství mezi širokou veřejností. Tím dojde k podnícení národní hrdosti na um českých sklářů, ale také zvýšení poptávky po jejich výrobcích.

D. Zdůvodnění kandidatury

Aby mohl být statek zapsán do Seznamu, musí splňovat definici nemateriálního kulturního dědictví dle bodu 2 Metodického pokynu, a to na základě odpovědí na všechny následující otázky.

Celkem maximálně 1200 slov.

1. Jaké sociální (společenské) funkce statek v současnosti plní a jaký(é) kulturní význam(y) má pro své nositele?

Ruční sklářství patří neodmyslitelně k tradiční české výrobě a požívá mezi veřejností vysoký společenský status. Jeho rozšíření a intenzita je výjimečná, tradice trvá od 14. století. V jednotlivých lokalitách jsou více či méně zastoupeny jednotlivé techniky. Skláři se sdružují do zájmových či profesních svazů, vesměs s celostátní působností. Sklářské akce i samotné exkurze do sklářských provozů, od domácích výrob a sklářských studií po větší firmy (Preciosa, AJETO-Lasvit, Sklárna Harrachov, ...) jsou i oblíbeným cílem široké veřejnosti. Řemeslo se často dědí v rodinách, výjimkou nejsou rodinné firmy jako např. Floriánova huť v Častolovicích u České Lípy, Ladislav Ševčík nebo Halama Glass v Železném Brodě. Sklářské provozy a jejich architektura dotvářejí charakter krajiny, dodnes jsou patrné zejména v severních Čechách nebo na Šumavě komíny sklářských pecí, tzv. drikety pro mačkání bižuterních kamenů apod., ty zčásti zaniklé připomínají skanzeny - sklářské osady Jizerka či Kristiánov v severních Čechách, Lenora na Šumavě, obce na Vysočině, ... Na mnoha místech bývalých skláren lze nalézt pozůstatky sklářských pánví s nataveným sklem, střepy či bižuterní kameny a perličky, jejichž hledání patří dnes k místnímu koloritu. Obor sklářství má svůj vlastní tradiční jazyk (terminologii). Sklářství a výroba bižuterie jsou také významným zaměstnavatelem, zejména na severu Čech, na Vysočině v okolí Světlé nad Sázavou i na Valašsku. Přináší rovněž turistický ruch formou muzejních expozic, naučných stezek, „sklářských“ hospod. Výrobci se často významně zapojují do komunitního života a jsou podporovatelem řady aktivit v místech svého působení (Skleněný kostel J. Pačinka v Kunraticích, aktivity Nadace Preciosa, vydávání publikací pro širokou laickou veřejnost ve spolupráci Preciosy Ornely - Příběh o perličce).

2. Jak statek splňuje definici nemateriálního kulturního dědictví dle bodu 2 Metodického pokynu?

Statek se řadí mezi znalosti a dovednosti charakteristické pro tradiční výrobní postup při zhotovení hotového artefaktu řemesel. Již od středověku se předává z generace na generaci, jeho nositelé jej považují za nedílnou součást svého života, široká veřejnost jej vnímá jako důležitý kulturní odkaz. Jedná se o živý prvek, který je svými nositeli stále rozvíjen v souladu s jejich vnitřními potřebami a kreativitou i s měnícími se nároky uživatelů.

3. Je statek živou a integrální součástí života svých nositelů a společenství, je navázán na jejich přirozené prostředí?

Ruční výroba skla se v minulosti přemísťovala kvůli nezbytnosti vhodných podmínek, zejména dostatku dřeva a dalších sklářských surovin. Jeho přirozeným prostředím tak byly vždy horské a podhorské oblasti, což platí dodnes. Řada míst s dřívější sklářskou tradicí sice zanikla, ruční sklárny a na ně navázané sklářské provozy však stále najdeme v oblasti Jizerských a Lužických hor, zčásti na

Šumavě, v Orlických horách, na Vysočině (Světlá nad Sázavou) či v oblasti Moravských Beskyd, přes nedávné existenční potíže je činná sklárna Rückl v Nižboru (Středočeský kraj) nebo MOSER v Karlových Varech. Mnohé z obcí ve sklářských oblastech vzniklo okolo sklářské hutě, což dokumentují zachované názvy, např. Hutisko či Staré Hutě ve Zlínském kraji, Huť v Libereckém kraji, Statek nadále slouží jako zdroj obživy a tvoří nedílnou součást života místních komunit, pořádají se zde pravidelné sklářské akce a vznikají dokonce nová muzea - např. v Karolině na Vsetínsku, Muzeum výroby korálek v Jablonci nad Nisou aj. Nositelé i ostatní obyvatelé regionů se s ním ztotožňují, považují si ho a vnímají jej jako důležitý symbol své identity.

4. Považují společenství nositelů, skupiny, případně jednotlivci statek za důležitou součást své identity a kulturního dědictví? Jakým způsobem se to projevuje?

Statek považuje za důležitou součást své identity a kulturního dědictví nejen skupina jeho přetrvávajících nositelů, ale také široká veřejnost. Ruční sklářství je obecně považováno za tzv. rodinné stříbro, na nějž jsou naši občané hrdí a kterým se chlubí navenek. Ručně vyráběné produkty ze skla jsou častým dárkem či suvenýrem pro turisty, zahraniční návštěvníky či delegace (dokonce i na vrcholné vládní úrovni).

5. Jakým způsobem se statek předává? (Např. v rámci rodiny, mezigeneračně, uvnitř věkové nebo socio-profesní skupiny apod.)

Nové generace řemeslníků jsou vzdělávány díky propracovanému systému odborného školství. Na úrovni učňovského je to Střední škola řemesel a služeb v Jablonci nad Nisou, středoškolského Vyšší odborná škola a Střední škola v Novém Boru, Akademie - Vyšší odborná škola, Gymnázium a Střední odborná škola uměleckoprůmyslová ve Světlé nad Sázavou, Střední uměleckoprůmyslová škola Karlovy Vary, Střední uměleckoprůmyslová škola sklářská Kamenický Šenov. Vysokoškolské studium zajišťují Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, Technická univerzita Liberec. Znalosti, techniky a technologie jsou uchovány také v rámci rodin, přirozeně se předávají přímo ve sklářských provozech z mistrů na méně zkušené řemeslníky. Po celém území republiky jsou pořádány ukázkové akce pro širokou veřejnost - Víkendy Křišťálového údolí, dny otevřených dveří ve vybraných provozech, Křehká krása v Jablonci nad Nisou, Sklářská slavnost na Kristiánově, Tavení skla dřevem v Deštném v Orlických horách, Skleněné Velikonoce a Vánoce v Hutí František Sázava, Sklářské neděle v Národním muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Zámecký sklářský den na zámku ve Světlé nad Sázavou, workshopy v PASK v Klatovech, Sklářské sympozium v Domažlicích, studentská symposia v Lenoře aj. Řada pořadatelů nabízí jednorázové akce pro odborníky i širokou veřejnost a kurzy - např. specializované kurzy v Hutí František na Sázavě, bižuterní kurzy v Muzeu skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou.

6. Z jakého důvodu je statek obzvláště významný, případně ojedinělý, z pohledu etnologie, sociálně-kulturní antropologie a jiných příbuzných oborů? Proč by měl být statek do seznamu zapsán?

V České republice existuje jen málo tak hluboce zakořeněných tradičních řemesel jako je právě ruční výroba skla. Společnost MOSER je vnímána širokou veřejností jako tradiční a dosud jedna z neprestížnějších českých značek. V oblasti ruční výroby bižuterních polotovarů i hotových výrobků je Česká republika dokonce světově unikátní. Nikde jinde na světě se nevyskytuje tak ucelený sortiment všech druhů ručně vyráběné bižuterie - od manufakturně přes ručně vyráběné polotovary (např. ruční tažení sklářských tyčí v Desné je zcela mimořádným jevem) až po z nich vyráběné

perličky, vinuté perle, figurky, bižuterní kameny aj. Jedná se o skutečně mimořádný fenomén, který významně ovlivnil rozvoj severních Čech ze zaostalé horské oblasti v celosvětově uznávané centrum bižuterního průmyslu, a díky němuž se Jizerským horám na konci 19. století začalo přezdívat „továrna pod širým nebem“.

7. Jakým způsobem byli společenství nositelů, skupiny, případně jednotlivci zapojeni do přípravy návrhu na zápis statku do Seznamu? *(Můžete uvést termíny jednání či schůzek s nositeli, kdo se jich účastnil, jak probíhaly, zda nositelé vyvíjeli samostatnou iniciativu v souvislosti s návrhem ...)*

Potřeba zajistit české ruční sklářské výrobě ochranu a podporu je mezi drobnými výrobci i tradičními sklárnami diskutována již řadu let na mnoha setkáních (např. diskuzní setkání Sklářské svítání, kde se tato potřeba objevuje v příspěvcích i diskuzi aj.). Řada aktivit včetně myšlenky iniciovat nominaci statku do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO vzešla také ze záměrů původně soukromého projektu společnosti Preciosa „Křišťálové údolí“, jehož nositelem je v posledních letech Liberecký kraj (prostřednictvím své Agentury regionálního rozvoje) a který zahrnuje několik desítek výrobců ručního skla a bižuterie. Přípravu nominace koordinovalo státem zřízené Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, které má již více než 50 let celostátní působnost a díky ní velmi dobrý přehled o všech výrobcích v České republice, s Asociací sklářského a keramického průmyslu, Svazem výrobců skla a bižuterie a Českou sklářskou společností. Tato uskupení dala na základě diskuzí a jednání mezi svými členy ohledně zachování a podpory ručního sklářství souhlas k zápisu statku do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky. Aktivní úlohu při naplňování záchovných opatření jsou připravena sehrát též specializovaná sklářská muzea, zejména Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, které je jediné s celostátní působností, ale také regionální či firemní muzea (např. Sklářská muzea v Kamenickém Šenově a Novém Boru, Centrum sklářského umění/Huť František Sázava, Muzeum MOSER Karlovy Vary, Muzeum sklářství Karolinka, Muzeum skla Novosad a syn Harrachov, ...). Všichni nositelé oslovení zpracovatelem návrhu projevíli mimořádný zájem o spolupráci při přípravě nominace a vyjádřili jí velkou podporu. Přípravu národní, i případné světové, nominace považují za logický krok a ocenění ruční sklářské práce.

E. Souhlas nositelů se zápisem statku do Seznamu.

1. Svobodný, předem daný a informovaný souhlas nositelů statku s jeho zápisem do seznamu.

Podmínkou zápisu je svobodný, předem daný a informovaný souhlas nositelů statku s jeho zápisem do Seznamu. Tento souhlas bude připojen k návrhu jako příloha č. 1. Zde identifikujte skupiny nebo osoby, které souhlas poskytly. Kdo jsou a jaké jsou jejich funkce ve vztahu k navrženému statku? Z jakého důvodu byli vybráni, aby reprezentovali společenství nositelů? Nositelé či jejich skupiny, kteří poskytnou souhlas, musejí odpovídat nositelům/skupinám, kteří byli identifikováni v bodě A.7. Jsou vítány různorodé a individuální projevy souhlasu nositelů, a to v neomezeném množství. Poskytnutý souhlas by měl odrážet strukturu a různorodost společenství nositelů.

Maximálně 250 slov

Asociace sklářského a keramického průmyslu ČR sdružuje 45 členů, obchodníků, výzkumných a vývojových pracovišť i odborných škol a další oborových organizací. Svaz výrobců skla bižuterie má 48 členů, výrobců skla a bižuterie, bižuterních polotovarů, oborové školy a muzea.

Agentura regionálního rozvoje Lk je nositelem projektu Křišťálové údolí. Propojuje 73 sklářských firem, školy a muzea.

Společnost Preciosa je největší sklářskou firmou v ČR s výrobou skleněné bižuterie a šperků, osvětlovadel, užitkového a technického skla.

PAČINEK GLASS se ve sklárně v Kunraticích u Cvikova zabývá autorskou a zakázkovou výrobou užitkového skla a uměleckých děl, zřídili též Skleněnou zahradu a Křišťálový chrám, kde prezentují skleněné artefakty.

Rodinná firma OZDOBA CZ se zabývá výrobou foukaných a malovaných vánočních ozdob, navazuje na svého předka Václava Bergera, který s touto výrobou v Podkrkonoší začal již v roce 1930. Karel Sobotka se již 40 let jako jediný v ČR věnuje mu foukání skleněných figurek. Je nositelem ocenění titulem Živnostník roku ČR, držitelem chráněných známek Český výrobek a Regionální produkt Český ráj.

Zdeněk Sochor jako jediný v ČR zhotovuje hutní figurky s tradicí od 30. let 20. století. Je nositelem titulu Mistr rukodělné výroby Lk.

Firma Parsi vyrábí vinutou bižuterii a figurky, je nositelem ocenění Regionální produkt Český ráj a Mistr rukodělné výroby Lk. Zhotovuje repliky drátkových figurek Stanislava Libenského.

Rodinná firma Ladislav Ševčík se zabývá luxusním ručně broušeným sklem, je unikátní v přesnosti i detailech zpracování.

Střední škola řemesel a služeb v Jablonci n. N. jako jediná nabízí tříleté učňovské obory Výrobce bižuterie a Sklář.

F. Přílohy

Příloha č. 1 – svobodný, předem daný a informovaný souhlas nositelů statku s jeho zápisem do seznamu. Souhlas může mít formu prohlášení nebo také videonahrávek.

Příloha č. 2 – deset reprezentativních fotografií v tiskové kvalitě minimálně 300 dpi, včetně prohlášení o vlastnictví licence a udělení souhlasu se zveřejněním. V případě zápisu budou fotografie použity MKČR a NÚLK pro účely veřejné prezentace statku.

Příloha č. 3 – dokumentace statku: podrobný popis, audiovizuální dokumentace, apod. včetně udělení souhlasu se zveřejněním takovýchto textových nebo audiovizuálních materiálů a prohlášení o vlastnictví licence.

Příloha č. 4 – mapa, do níž je zakresleno místo či oblast, kde se statek vyskytuje

Příloha č. 5 - písemné vyjádření NÚLK o výsledku předběžného posouzení nominace

Příloha č. 6 - písemný souhlas příslušného orgánu kraje s předložením nominace